

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI : 1872
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA VE
GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI : 248
SEMİNER KONGRE BİLDİRİLER DİZİSİ : 55

V. MİLLETLERARASI TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ

**HALK MÜZİĞİ, OYUN, TİYATRO, EĞLENCE
SEKSİYON BİLDİRİLERİ**

Ankara 1997

TÜRKİYE'DEKİ DRAMATİK KÖY SEYİRLİK OYUNLARI ÜZERİNE BİR ATLAS DENEMESİ

Mevlüt ÖZHAN
(TÜRKİYE)

M.Ö. 3000 yıllarında başladığı kabul edilen Anadolu uygarlığı pek çok evreler geçirerek bugüne gelmiştir. Bu evreleri gösteren kültür öğelerimizin en önemlilerinden biride dramatik köy seyirlik oyunlarıdır. Kökeni ilkel toplumlara dayanan bu oyunların çoğunluğu amaç ve biçim değiştirerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Oyun sözcüğü anlam olarak çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Biz burada bu anlamları tek tek ele almak niyetinde değiliz. Ancak konumuza bir açıklık getirebilmemiz için dramatik seyirlik oyun üzerinde duracağız. Dramatik köy seyirlik oyunu dediğimiz zaman özellikle kırsal kesimlerde inanç veya eğlence amacıyla, oynayanların kıyafet değiştirerek, makyaj yaparak kendisinden başka bir varlığı taklit ederek yada canlandırarak seyirci önünde oynadıkları oyunları anlıyoruz. Yani bir oyunun dramatik olması, o oyunun belli bir olayı veya konuyu bir bütünlük içerisinde işlemesi, oynayan oyuncunun da makyajıyla, giyim kuşamıyla, davranışıyla başka birini canlandırmasıdır.

Bu anlamda konumuza hem seyirlik (yani başkaları tarafından seyredilen) hem de dramatik özelliği birlikte taşıyan oyunları dahil ettik. Örneklerimiz içerisinde uygulanması zorunlu olan, yapılmadığı takdirde kötü şeylerin olacağına inanılan ve tamamen inanç ürünü olarak yapılan uygulamaları da dahil ettik. Seyirlik oyunlar, Köy seyirlik oyunları, Köylü tiyatrosu, Köy orta oyunları vb. gibi kavramların inceleyeceğimiz konuyu kapsamıyacağını düşünerek Dramatik Köy Seyirlik oyunları demeyi uygun bulduk.

Oyunları incelerken oynanış amaçlarını göz önüne alarak şöyle bir sınıflandırma yapmayı uygun gördük.

A- İnanç kaynaklı olup, günümüzde de bu amaçla oynananlar,

B- İnanç kaynaklı olup, günümüzde eğlence amacıyla oynananlar;

1- Kız Kaçırma,

2- Ölüp Dirilme,

3- Ölüp Dirilme Kız Kaçırma,

C- Eğlence ürünü olarak oynananlar,

1- Meslek taklidi oyunlar,

- 2- Hayvan taklidi oyunlar,
- 3- Günlük yaşamla ilgili oyunlar,
- 4- Tarımla ilgili oyunlar,
- 5- Hikaye, masal ve tarihi olayları konu edinen oyunlar,
- 6- Sağır-Dilsiz oyunları,
- 7- Değişik konulu oyunlar;

Oynandıkları yer bakımından;

A- Açık alanlarda oynananlar,

1- Bir alanda sabit olarak oynananlar,

2- Gezilerle oynananlar,

B- Kapalı yerlerde oynananlar,

Oynayanların cinsiyetleri açısından;

A- Erkekler tarafından oynananlar,

B- Kadınlar tarafından oynananlar,

C- Hem erkekler hem kadınlar tarafından oynanan oyunlar,

Müzik eşliğinde oynayıp oynamamasına göre,

A- Müzikli oyunlar,

B- Müziksiz oyunlar,

Atlas çalışmamız da bu gruptandır. Doğrultusunda yapılmış, oyunlar buna göre incelenmiştir.

Bu çalışmamız, konuyla ilgili yayınların yanısıra Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü arşivi incelenerek yapılmıştır. Yukarıda yaptığımız sınıflandırmalara göre haritalarımız üzerinde incelemelerde bulunabiliriz.

A- Harita l'de inanç kaynaklı olup, günümüzde de bu amaçla oynanan oyunları gösterdik. Bu tür oyunların kökeni inançtan kaynaklanmaktadır. Yani dini bir niteliği vardır. Genellikle üreme, sağlık, bolluk bereket gibi öğeleri işlerler. Yılın belirli günlerinde mutlaka yapılırlar.

Bu türün zengin örneklerinden olan Saya, Saya Gezme, Saya Gezmesi, Sayıl, Saya Kutluğu gibi isimler verilen oyunlar, üreme amacıyla 15-20 Şubat (Ilıç-Erzincan; Ermenak, Kargara, Uguzlu Köyleri/Konya; Sariahmetli-Tomarza/Kayseri), yılın bereketli olması amacıyla Kasım (Beydili/Karaman), yeni yılın karşılanması ve bereketli olması amacıyla Ocak-Şubat ayları içinde (Ibrala-Taşkale/Karaman; Yapraklı/Çankırı) yapılır.

Bu oyun Koyun Yüzü (Karadana-Çubuk/Ankara), Kuzunun Tüyü Bitti (Saskara/Ardahan), Dede Oyunu (Elazığ), Şişman Oyunu (Gökdere-Koyulhisar/Sivas) gibi adlarla aynı amaç için oynanmaktadır.

Üremeye İlgili Saya, Saya Gezme, Sayıl, Koyun Yüzü, Kuzunun Tüyü Bitti, Köse, Yılbaşı, Körkü, Çan Sallama, Kışyarısı, Davar Yüzü gibi adlarla oynanan oyun genellikle 15-18 Şubat tarihleri arasında oynanmaktadır. Bu tarih koç katımından 100 gün sonraya denk gelmekte ve koyunların karnındaki yavruların tüylenmeye başladığına inanılmaktadır. Doğacak kuzuların sağlıklı olması için yapılır. Aynı zamanda bu tarih yeni bir yılın, yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Aynı amaçla oynanmasına karşın tarihlerde değişiklikler olabilmektedir. Örneğin Karaman'da 20 Ocak-10 Şubat arası, Çankırı'da 19 Ocak'ta Tokat'ta ise 15-30 Şubat arasında oynanmaktadır. Bu oyunların bazılarında ölüp dirilme ve kız kaçırma motifleri işlenir. Bu motifler de inançla ilgilidir. Bazılarında çatışma vardır. Yağmurun yağmadığı bahar aylarında yağmur duasına çıkılmadan önce yetişkinlerin teşvikiyle çocuklar tarafından oynanan Yağmur Gelin, Kepçe Gelin, Çömçe Gelin, Godo Godo, Kepçeci, Bodi Bodi, vb. isimler altında yağmur yağdırmak için yapılan uygulama ülkemizin hemen her yöresinde görülmektedir. Haritada da görüleceği gibi yağmurun çok az yağdığı İç Anadolu illerimizde bu uygulama yoğunlaşmaktadır.

Üremeye ilgili koç katımında ve hemen sonrasında oynanan oyunlar da var. Konya/Bozkır'da 25 Ekim'de oynanan "Tekecik-", Ankara/Beypazarı'nda oynanan ayı oyunu bu türe örnek olarak verilebilir.

Bolluk ve bereketle ilgili olarak hasat kaldırma zamanı özellikle Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Yozgat'ta Cemalcık, Camal, Cemal, adlı oyunlar, Nevşehir'de "Ekin Kurtarma", Aksaray'da "Sığır Gütme ve Ekin Kurtarma" gibi adlarla yapılan uygulamalar hasadın bereketli olması için yapılan uygulamalardır.

Ülkemizde halk arasında çeşitli takvimler kullanılmakta ve buna paralel olarak yılın başlangıcıyla ilgili değişik tarihler kabul edilmektedir. Eski yılın gidip yeni yılın gelmesi, gelecek yılın sağlıklı, bolluk ve bereket içinde geçmesi amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmakta, oyunlar oynanmaktadır.

İnanç kaynaklı olup, günümüzde de aynı amaçla oynanan oyunların ve yapılan uygulamaların çoğunluğunda yiyecek toplama ve toplu yeme uygulaması yapılmakta, toplu yemenin ardından da eğlence düzenlenmektedir.

Yiyecekler, köyün evleri tek tek gezilerek toplanır. Gezmeler sırasında da maniler söylenir. Bereketle ilgili yağmur yağdırmak için yapılan uygulamalarda çocuklar her evin önünde;

Bodi bodi bostan bodi

Anam babam neden doğdu

Bir kaşıcık nurdan doğdu

*Verin bodinin hakkını
Kırk gün yağmur, elli gün çamur
Ver Allahım bir yağmur
Tuz verenin oğlu
Yağ verenin kızı olur*

gibi tekerlemeler söylerler. Yetişkinlerin üremeyle ilgili yaptığı saya gezmelerde de saya türküleri söylenir. Saya türküleri de çocukların yağmur gelinde söyledikleri tekerlemelere benzemektedir.

*Hayadan hayadan .
Yılan akar kayadan
Acımızdan gelmedik
Adetimiz var sayadan*

*Gümür gümür yağasın
Huşur huşur sağasın
Şu oğluma şu kızıma diyesin
Hayde uşaklar haydee*

*Ne kaldı ne kaldı
Elli gündən azberi
Yetmiş gündən tezberi.*

Hediye Verenler İçin;

*Verenin altın saçlı bir oğlu olsun
Vermeyinin kel bir kızı olsun
Hayde Uşaklar haydee*

Vermeyenler İçin;

*Aş gele aş gele
Kapı kadar taş gele
Yağımızı vermezsen
Keseniz hep boş gele*

B- İnanç kaynaklı olup günümüzde eğlenmek amacıyla oynanan oyunlar yılın belirli günlerinde değil düğün, bayram gibi özel günlerde oynanmaktadır. Doğanın canlanması, baharın karşılanması, bolluk bereket gelmesi, canlıların sağlıklı üremesi amacıyla yapılan törenlerin birer kalıntısı olan bu oyunlar, çeşitli nedenlerden dolayı amaçlarını kaybedip eğlence amacıyla oynanan oyunlar haline dönüşmüştür. Biçim olarak pek değişmeyen bu oyunlarda kız kaçırma, ölüp dirilme, ölüp dirilme artı kız kaçırma motifleri işlenmektedir. Hemen hepsinde bir çatışma vardır. Bu çatışma iyilerle kötülerini temsil eden güçler arasında olmaktadır.

Haritada görüldüğü gibi bu tür oyunlar Orda Anadolu illerinde yoğunlaşmaktadır.

Kız kaçırma konusunu işleyen oyunların büyük bölümü yukarıda belirttiğimiz türden oyunlardır.

Bu oyunlarda kızlar kaçırıldıktan sonra başlayan telaş, üzüntü, kızları bulmak için başlatılan arayışlar ve bulununcada yapılan eğlenceler, Anadolu tanrılarında Di-anisos'un, Demeter'in, Mezopotamya tanrısı Tammuz'un, Frigya tanrısı Attis'in Hitit tanrısı Telepuni'nin kaybolmasının ardından gelen üzüntüye, bulunmasından sonra doğada başlayan canlanma üzerine yapılan sevinçle benzerlikler taşımaktadır. Silifke Kabasakallı köyünde oynanan "Arap Oyunu", Muğla Fethiye Gökben köyünde oynanan "Arap Oyunu" bu türün örneklerindedir.

Kız kaçırma konulu bazı oyunların inançla ilgileri olmayıp, toplumumuzdaki sosyal bir olgu olan kız kaçırma konusunu işlediklerini görürüz. Bu oyunlar eğlence türü oyunlar bölümünde ele alınmıştır.

Ölüp dirilme konusunu işleyen oyunlarda; genelde eskiyi, kötüyü, çirkini temsil eden güç, karşıtı olan yeniyi, iyiyi, güzeli, temsil eden güç, tarafından öldürülür. Bu oyunlar da yine kökenini eski inançlardan almaktadır. Gaziantep'in Yavuzeli ilçesi Kaleobası ve Saraymağra köylerinde oynanan "Arap oyunu" gibi. Tanrı Dianisos'un, Tammuz'un, Demeter'in ortadan kaybolup sonradan dönüşleri amacıyla yapılan törenler, bu tür uygulamalarla, farkında olmadan tekrarlanmaktadır. Şaman ayinlerinde de ölüp dirilme, ayılıp bayılma motifi işlenir. İslam inancındaki Hızır-İlyas efsanesinin bu oyunlar üzerinde etkisi vardır. Çankırı Yapraklı'da oynanan "Su Kesigi" oyunu gibi.

Hayvan benzetmeleriyle ilgili bir çok oyun da aynı kökenden kaynaklanarak ölüp dirilme motifini işlerler. Tokat'ın Kelit ve Akçaşar köylerinde oynanan "Geyik Oyunu", Çankırı Yapraklı'da oynanan "Keçi-Tilki" oyunu örnek olarak verilebilir.

Ölüp Dirilme ve Kız Kaçırma motifi çoğu oyunlarda birlikte işlenmektedir. Bu oyunlarda; kızları elde etmek, kaçırmak için iki güç arasındaki çatışma sonunda birinden biri ölür veya bayılır, kızlar bulunup getirilince tekrar dirilir ya da ayılır. Kırşehir Kızılca köyünde oynanan "Arap Oyunu", Tokat'ın Çamlıca ve Çayeli köylerinde oynanan "Deveci Oyunu", Karaman'ın Taşkale kasabasında oynanan "Arap Oyunu" bu türden örneklerdir.

İnanç kaynaklı olup eğlenmek amacıyla oynanan oyunların bazılarında Arap'ın kuy-

ruğu yakılır. Karaman Taşkale kasabasında oynanan Arap oyununda Arap'ın, Sivas ili Koyulhisar ilçesi Aşağıkale köyünde oynanan "Hacı Baba" oyununda tilkinin kuyruğu yakılır. Ayrıca çoğu oyunlar meydana yakılan ateşin çevresinde oynanır. Ateş eski Türklerde kutsal sayılmış ve bir tanrı gibi görülmüştür. Şaman törenlerinde ateş yakılır, Şaman ateşin çevresinde dans eder. Sümerler'de Hititler'de de ateş kutsaldır. Yukarıda sözünü ettiğimiz oyunlarda ateş her ne kadar eğlence veya çevreyi aydınlatmak için yakılsa da temelde inanç ögesi özelliği taşımaktadır.

C- Eğlence ürünü olarak yaratılıp oynanan oyunlar ilk iki grupta sözü edilen oyunlardan esinlenerek yaratılan oyunlardır. Bu oyunlarda sosyal ve ekonomik yaşamla ilgili olaylar gülünç unsurlarla anlatılır. Müstehcen söz ve davranışlar, kaba taklitler gülünç unsuru oluşturur. Bu oyunlar düğün, bayram ve özel günlerde (yaren sohbetleri, askere gideceklerin aralarındaki toplantıları vb.) düzenlenir.

İlk iki grupta saydığımız oyunların genellikle açık alanlarda oynanmasına karşın bu gruptaki oyunların genellikle kapalı alanlarda oynanır. Bu özelliklerden dolayı da eğlence türü oynanan oyunlar ancak oynanılan ortamdaki kişiler tarafından izlenir. Yani kadınlar arasında oynanırsa kadınlar, erkekler arasında oynanırsa erkekler tarafından izlenir.

Eğlence ürünü oyunları kendi arasında yedi grupta incelemeyi uygun gördük.

1- Meslek Taklidi Oyunlar: Bir mesleğin abartılı hareketlerle taklit edildiği oyunlardır. Berberlik, kalaycılık, demircilik, duvarcılık, eskicilik, kaşaplık, değirmencilik, çobanlık gibi meslekler en çok taklit edilenleridir. Bu mesleklerde kullanılan araç gereçlerin seçiminde de abartı ön planda tutulur. Berber oyununda; fırça yerine süpürge (Akçalar Seydişehir/Konya), badana fırçası (Taşkale/Karaman), at kuyruğu (Aksaray köyleri); havlu yerine eski çuval (Akçalar Seydişehir/Konya); ustura yerine paslı ekmek bıçağı, (Akçalar Seydişehir/Konya), satır (Taşkale/Karaman); soba maşası (Aksaray köyleri); sabun yerine kireç (Devecipınar Felahiye/Kayseri); köpek pisliği (Aksaray köyleri), boya ve kolonya yerine kirli su kullanılır.

Kalaycı oyununda körüğü oynayan oyuncunun yüzüne sürmek için çamur (Kızılcahamam köyleri), kül (Yalnızcabağ Mut/İçel) kullanılır. Eşeğin kuyruğunun altına değilen sünger, körüğün yüzüne sürülür (Balıkesir Sındırgı Mumcu köyü).

Kalaycı (Kızılcahamam-Ankara; Akpınar Pertek-Tunceli, Gökdere Koyulhisar-Sivas), Körüğü Gapa (Gökdere Koyulhisar-Sivas; İncesu Susuz-Kars), Körük (Köprüce Boyabat-Sinop), Kalaycı ve Körüğü (Demirsey Boyabat-Sinop) gibi adlarla oynanan oyunlarda kalaycıya önce annesinin sonra babasının öldüğü söylenir, aldırış etmez karısının öldüğü söylenince hemen koşar gider.

Demirci, kalaycı oyunlarında körüğü, berber oyununda müşteriye, duvarcı oyununda duvar taşlarını, eskici oyununda sırttaki çuvalı oynayan oyuncular genelde oyunu bilmeyen kişilerden seçilir. Bilen oyuncular bu rolleri oynamak istemezler.

Değirmenci adıyla oynanan oyunlar ise bu grubun en müstehcen oyunlarıdır. Bu

oyunlar su değirmenlerinde günlerce sıra bekleyip buğday öğütüldüğü dönemlerdeki gerçek yaşamda olabilen olayların abartılı bir şekilde canlandırıldığı oyunlardır. Oyunlarda; değirmenci ile değirmene gelen kadınların ilişkileri (Aksaray köyleri; Köçender köyü Hasankale-Erzurum), veya değirmencinin, müşterilerinin eşeklerine karşı davranışları, hatta ilişkileri (Uruş, Yenice köyleri Oğuzeli-Gaziantep; Tozkoparan köyü -Pertek-Tunceli; Sivrice-Elazığ; Gümüştepe Şarkışla-Sivas) konu edilir.

Çobanların yaşamlarından bir bölümünün veya çobanlarla ilgili konuların eğlenmek amacıyla işlendiği bazı oyunlarda bu gruba dahil edilmiştir. Tokat Dazmana köyü ile Karaman Taşkale'de oynanan "Sığır Gütme", Tunceli köylerinde oynanan "Çoban", "Davar Nöbeti", "Topal Çoban" oyunları gibi.

Çobanların türeme, bereket ve bolluk amacıyla yılın belli günlerinde kendilerinin oynadıkları oyunlar bu gruba dahil edilmemiş inanç kaynaklı oldukları için inanç amacıyla oynanan gruba dahil edilmiştir. Karaman Beydili'deki "Saya Oyunu" gibi.

2- Hayvan Taklidi Oyunlar: Bu oyunlar çoğunlukla tilki, deve, domuz, köpek, kartal, ayı, geyik, kirpi gibi hayvanların taklidine dayanır.

Deve taklidini, hem inanç ürünü oyunların bazılarında (7-19 Aralıkta Trabzon'un Çaykara ilçesi Hopşera köyünde oynanan "Karakoncilo", 25 Aralıkta Erzurum Aşkale ilçesi Pınarbaşı köyünde oynanan "Fattik" oyunu), hem de inanç ürünü olup, eğlence amacıyla oynanan oyunlarda (Tokat'ın Çamlıca köyünde oynanan "Deveci", Tunceli Pınarlarda oynanan "Deve") görebiliriz.

Ayı taklidini de inanç ürünü olan oyunlarda da görürüz. Tokat köylerinde 15-30 Şubat tarihleri arasında oynanan "Koyun Yüzü", Zonguldak Devrek ilçesi Yazıcıoğlu köyünde ketenler çiçek açtığında oynanan ayı oyunu gibi. Geyik, köpek, tilki ve domuz taklitlerini yine aynı katagorideki oyunlarda görebiliriz. Bu oyunlarda canlandırılan hayvanların işlevleri, hayvan taklidi oyunlara göre farklılık gösterir. Eğlenmek amacıyla oynanan hayvan taklidi oyunlarda adı geçen hayvanlar görünüşleri ve hareketleriyle taklit edilir. Yozgat, Artvin, Kars, Aksaray, Ankara köylerinde oynanan "Deve", Konya Cihanbeyli Karabağ köyü, Adana Kozan ilçesi ile Aksaray köylerinde oynanan "Kirpi", Zonguldak Devrek ilçesi ile Burdur, İçel de oynanan "Ayı", Aksaray köyleri ile Tunceli Pertek Yeniköyde oynanan "Kedi", Adana Kozan ilçesi, Tokat Çaylı köyü, Çorum Sungurlu ilçesi köylerinde oynanan "Tilki" oyunları bu türün bazı örnekleridir. Haritada da gördüğümüz gibi hayvan taklidi oyunların dağılımı geniş bir alanı göstermektedir. Adıyaman, Muş, Bingöl, Malatya yörelerinde oynanan "Kartal Oyunu", Diyarbakır'da oynanan "Kurt Kuzu Oyunu" müziğin ritmine uygun olarak bu hayvanların hareketlerinin taklit edildiği bir halk dansı şekline dönüşmüştür.

3- Günlük yaşamla ilgili oyunlar: İnsanların günlük yaşamlarının bir bölümünü işleyen oyunlardır.

Erkek kadın ilişkileri (Aşkale, Hankendi-Elazığ "Teke"), evlendirmeler (Büyükbekiz köyü Oğuzeli-Gaziantep "Kız evlendirme"; Tekirdağ "Behşetle Behiye"), karı koca kavgaları (Aksaray köylerinde "Dirilti"), gelin kaynana çatışması (Konya/Çumra ilçesi Fet-

hiye köyünden "Kaynanam Cadı Diyorlar", Isparta'dan "Gelin Kaynana"), ana kız çatışması (Tunceli-Tozkoparan köyü "Ana Ben Evleneceğim", Tunceli Pertek köylerinden "Ana Kız"), günlük işler (Afyon, Uşak yöresi "Araba Oyunu)le ilgili oyunlar bu türün değişik örnekleridir.

Ayrıca köylünün şehirdeki yaşamı (Tunceli Tozkoparan köyü "Köylü Şehirde"), anne ile kızın damat tercihleri (Tekirdağ "Ahret ana"), Nişanlı buluşmaları (Erzurum "Nişanlıyı Görme"), doğum olayı (Gaziantep "Gannım Geç Aylık") gibi konular da işlenmektedir.

4- Tarımla İlgili Oyunlar: Doğrudan tarımsal yaşamı taklit eden oyunlardır. Buğday, darı, mısır ekmek, sulamak, zarar veren hayvanlarla mücadele etmek, biçmek bu oyunların temel konularıdır. Bu konular işlenirken değişik olaylarla oyun süslenir. Balıkesir Sındırgı Mumcu köyündeki "Çiftçi" oyununda, işçi olarak gelen kızların çiftçinin oğlu tarafından kaçırılmasıyla oyun değişik bir boyut kazanır. Tunceli köylerinde oynanan "Darı Ekme" oyununda, darı ekiyormuş gibi külleri seyircilere savuran ve herşeyi ters anlayan birinin yanlışlıkla karısını öldürmesi işlenir.

5- Hikaye, masal ve tarihi olayları konu edinen oyunlar. Halk arasında anlatılan hikaye ve masallar ile tarihi olayların canlandırıldığı oyunlardır. Özellikle Keloğlan masalları dramatize edilen masallardandır. Ankara köyleri ile Niğde-Bor-Çukurkuyu köyünde oynanan "Keloğlan", Ankara Beypazarı'nda oynanan "Sığırcı Keloğlan" oyunu bu türün örnekleridir. Halk arasında anlatılan masallarda, Kırşehir-Mucur Avcı köyünde oynanan "İlam Tirce Nicedir" adlı oyunda olduğu gibi, oyunlaştırılan örneklerdendir.

Köroğlu hikayesinin kahramanı Köroğlu'nun yaşamıda birçok yöremizde oyunlaştırılmıştır. Kırşehir Çiçekdağ ve Kaman ilçelerinin köylerinde, İzmir Yakapınar köyünde, Kayseri Tomarza ilçesi Ahmezer köyü ile Pınarbaşı ilçesi Kalaylı köyünde "Köroğlu" adıyla oynanan oyunlar bu türden oyunlardır.

Tarihi olaylar, geçmişteki yaşanan sevinçli ya da üzüntülü olaylar, kahramanlıklar bazı yörelerimizde dramatize edilmiştir. Eskişehir köylerinde oynanan ve kurtuluş savaşını konu edinen "İstiklal Savaşı", Güney Türkmen Oymakları arasında oynanan "Arap" oyunu bu türün örneklerinden tesbit edilebilenlerdir.

6- Sağır-Dilsiz ve Şaka Oyunları sözden çok hareketlerle oynanan dramatik seyirlik oyunlardır. Olabildiğince ağır, yerine göre müstehcen şakalardan oluşan bu tür oyunlarda oynanan kişilerin şakayı kaldıran kişilerden olması gözönünde tutulur.

Sağır-Dilsiz oyunlarında konuşmama ve işitmeme ön plandadır. Köyde herkes oyunun özelliğini ve amacını bilir. Çankırı'da oynanan "Samit ve Lal" oyununda yüzlerini karaya boyayan oyuncular hiç konuşmadan evleri gezerler, ev sahipleri yiyecek için geldiklerini bildiği için bulgur, yağ, yumurta, ceviz vb. yiyecekler verirler.

Elazığ Hankendi ve Akçakale köylerinde oynanan "Teke Oyununda", teke kılığına bürünmüş kişi çalgı eşliğinde oynayarak kadının gönlünü yapmaya çalışır.

Şaka türü oyunlarda, oyuncuların bazılarında değişik şakalar yapılır. Örneğin Ka-

raman Beydilli'de oynanan "Çingilli Şih"ta müftü şihin müridlerince seccade ile havaya kaldırılıp sokağa atılır. Maraş Türkoğlu Çobantepe köyünde oynanan "Kız Satma" oyununda kızlar ellerinde sakladıkları unu kaynalarının yüzüne sürerler.

Çorum, Erzurum, Ordu, Kırşehir, Adana, Yozgat, Karaman ve daha birçok ilimizde Tarla Sınırı, Sınır, Sınır Bölme, Sınırcılar, Sınıртаşı, Sınır Kavgası, Andaşı gibi adlarla oynanan oyunda, taş olan oyuncunun havaya kaldırılıp yere bırakılması, Tunceli Pertek Yöniköy'de oynanan "Oyini", "baban Öldü" adlı oyunlarda bir oyuncunun üzerine su dökülmesi, Elazığ Sivrice'de oynanan "Bostancı", İçel Mut Yalnızcabağ'da oynanan "Eskici" oyunlarında sırta bağlanan oyuncuların dövülmesi veya Erzurum'daki "Oduncu Oyunu" ile Karaman Taşkale'deki "Sığır Gütmeye" oyununda olduğu gibi iğne batırılması bu şakalara örnek olarak verilebilir.

7- Değişik konulu oyunlar ise yukarıdaki başlıklar altında sınıflandırmadığımız konuların işlendiği oyunlardır. Ülkemizde oldukça sık rastlanan bu tür oyunlara burada örnek verme gereği duyulmamış, harita üzerinde gösterilmiştir.

Dramatik köy seyirlik oyunları, oynadıkları yerlere göre a) Kapalı yerlerde, b) Açık yerlerde oynanan oyunlar olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Açık yerlerde oynanalarında kendi arasında; a) Alanda sabit olarak oynanan, b) Köy gezilerek oynanan oyunlar olarak sınıflandırdık. Genellikle bereket, bolluk ve üremeyle ilgili olan oyunlar gezilerek oynanırlar. Diğerleri ise alanda toplanan kalabalığın ortasında oynanırlar.

Özellikle kış mevsiminde bir odada sohbet etmek üzere toplanan kişilerin zaman geçirmek için oynadıkları oyunlar ile değirmenci oyunları gibi müstehcenliği ağır basan, yada kına gecelerinde kadınlar tarafından oynanan oyunlar kapalı yerlerde oynanan oyunlardır.

Bazı oyunlar, özellikle meslek taklidi oyunlar hem kapalı hemde, havalara iyi olduğu takdirde açık alanlarda oynanabilir.

Dramatik Köy Seyirlik Oyunlarını, oynayanların cinsiyetlerine göre; a) Erkekler tarafından oynananlar, b) Kadınlar tarafından oynananlar olarak iki grupta ele aldık. Haritamızda görüldüğü gibi erkekler arasında oyun oynama geleneği daha çok. Üreme, bereket, bollukla ilintili Saya, Kışyarısı gibi oyunlarla, kız kaçırma, ölüp dirilme konulu oyunların hemen tamamı erkekler tarafından oynanmaktadır. Bunun da toplumumuzun sosyal yapısından kaynaklandığı hepimizin kabul edebileceği bir gerçek. Erkekler tarafından açık alanlarda oynanan oyunların büyük çoğunluğu kadınlarca da izlenebilmektedir. Ama kadınların oynadıkları oyunlar erkekler tarafından izlenememektedir.

Erkekler arasında oynanan oyunların genellikleinde kadın giysisi giymiş erkek oyuncular vardır. Bu oyuncular abartılı oyunlarıyla dikkat çekerler ve gülünç unsuru oluştururlar. Kadınlar arasında oynanan oyunlarda da erkek rolünü, erkek giysisi giymiş kadınlar oynamaktadır.

Kadınlar arasında oynanan oyunlar daha çok kendilerinin sosyal yaşamları, top-

lumdaki konumları ile ilgili konuları işlemektedir. Bu konuları şöyle sıralayabiliriz;

1- Birden çok evliliğin getirdiği problemler ile kumalar arasındaki sürtüşmeleri işleyen oyunlar ülkemizin her yöresinde oynanmaktadır. Kırşehir Kızılca Köyü'nde oynanan "Köseme Var", Gaziantep Oğuzeli Akçamezar köyünde oynanan "Beytemiz (May-donoz) Bacı" bu türe örnek olarak verilebilir.

2- Bazı oyunlarda gelin-kaynana anlaşmazlıkları, kavgaları, annesi ile karısı arasında çaresiz kalan kocaların durumları komik unsurlarla anlatılır. Isparta'dan "Gelin Kaçırma", Çumra Fethiye Köyünden "Kaynanam Cadı Diyorlar" oyunları örnek olarak verilebilir.

3- Kadınlar arasında, toplumsal bir olgu olan kız kaçırma konusunu işleyen oyunlara da rastlamak mümkün. Ankara Kızılcahamam Akdoğan köyünde oynanan "Kız Kaçırma" oyununda kızın kaçırılması, bulunması ve mahkemeye götürülmesi anlatılır.

4- Yeni evlenecek kızların ve annelerinin tercihlerini, çatışmalarını, evde kalmış kızların evlenme tutkularını işleyen oyunlar kadınlar arasında oldukça yaygın. Aksaray ile Konya Cihanbeyli İlçesi Karabağ köyündeki "Kirpi", Suşehrindeki "Kaşların Karasına", Çanakkale Biga'daki "Kezban Ana" oyunları genç kızın evleneceği erkeği tercih etmesini değişik şekillerde anlatan oyunlardır.

5- Törensel oyunlar az da olsa kadınlar arasında da oynanmaktadır. İnanıştan kaynaklanan törensel yanları ağırbasan bu oyunlarda bolluk, bereket, üreme konuları işlenir. Adana köylerinde bulgur yapma zamanı yapılan "Yüz Boyama", Diyarbakır Kuşlukbağı köyünde ilkbaharda sürü yaylaya gidince yapılan "Beri" törenleri bu gruba örnek olarak verilebilir.

6- Cinsel konuları işleyen oyunlar kadınlar arasında oynanan oyunların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu oyunlarda en müstehcen sözler rahatlıkla kullanılmakta, hareketler ise; çimdik, birbirlerinin çeşitli yerlerini sıkma, öpme, sarılma şeklinde kendini göstermektedir. Tokat Yazıbağı köyünde oynanan "inekçi", "emmi" oyunları, Kilis Karnebi köyünde oynanan "Komşunun Oğlu" oyunu bu tür konuları işleyen oyunlardır.

7- Bunların dışında sadece gülüp eğlenmek amacıyla oynanan oyunlarda bulunmaktadır. Eskişehir köylerinde oynanan "Tülbentçi", Ankara köylerinde oynanan "Hortlak", Tekirdağ'da oynanan "Arap" ve daha birçok oyun sadece eğlenmek amacıyla oynanan oyunlardır.

Hem kadınlar hem erkekler arasında oynanan oyunlara az da olsa rastlamak mümkün. Yozgat'ta oynanan "Kasnak" oyunu, Tokat Dasmana köyünde oynanan "Sığır Gütme", Karadeniz yöresinde havalara bozuk gittiğinde güneş çıkması için yapılan "Kuçkuru" uygulaması, Edirne'de oynanan "Haydindik", İzmir Seferihisar'da oynanan "Sarımsak Satma" oyunları hem erkekler hem kadınlar arasında oynanan oyunlardır.

Dramatik köy seyirlik oyunlarını, oynanışı sırasında müzik olup olmamasına göre de; a) Müzikli oyunlar b) Müziksiz oyunlar olarak iki grupta inceledik.

Haritamızda da görüldüğü gibi her iki tür orantılı bir şekilde dağılmış durumdadır.

Müzikli oynanan oyunlarda müzik, oyununun bölünmez bir parçası olarak işlev görüyor.

Açık alanda oynanan oyunların çoğunluğu müzikle oynanmaktadır. İnanç kaynaklı olup bu amaçla oynanan "Yağmur Gelini", "Yağmuncuk", "Çiğdem Bayramı, Hatapıya" gibi törensel uygulamalarda herhangi bir çalgı bulunmaz, ancak çocuklar gezerken ezgili bir şekilde maniler söylerler. Saya Gezme adı verilen oyunlar yörelere göre müzikli veya müziksiz oynanır. Çoğu yörelerde müziksiz oynanırken, Karaman; Sivas Koyulhisar, Yeşilyurt, Bahçe, Gökdere köylerinde oynanan "Saya Gezme", Doğubeyazıt'ta oynanan "Köse Gelin", Ankara Çubuk Karadana'da oynanan "Koyun Yüzü" müzik eşliğinde oynanmaktadır. Müzikli oynanan oyunlarda genellikle davul, zurna, darbuka, tef, saz, gibi enstrümanlar kullanılmaktadır.

Bu oyunları müzikli ve müziksiz diye ayırırken, oyun sırasında müziğin kullanılmasını koşul olarak kabul ettik. Oyun sonunda eğlenmek için müzik kullanılmışsa bu oyunları müziksiz oyunlar grubuna aldık. Özellikle kına geceleri kadınlar arasında oynanan birçok oyun müziksiz oynanıyor ama gecenin özelliği nedeniyle oyun başında ve sonunda kadınlar müzik eşliğinde oynuyorlar. Çobantepe-Türkoğlu/Maraş'ta oynanan "Kız Satma" ve daha bir çok oyunu örnek olarak verebiliriz.

Balıkesir ili Sındırgı ilçesi Mumcu köyünde oynanan çift sürme gibi bazı oyunlarda da oyuna başlamadan önce çeşitli havalar çalınıp oynanır. Oyun başladıktan sonra müzik kesilir, oyun bittikten sonra tekrar başlar. Baştaki müzik köy halkının oyun alanına gelmesini, sondaki müzikte oynayanlar ile seyircilerin eğlenmelerini sağlamak amacıyla çalınmaktadır.

Müzik eşliğinde oynanan birçok hayvan taklidi oyunlarda halk dansı şeklinde oynanagelmektedir. Muş, Bingöl, Bitlis gibi illerimizde oynanan "Kartal" oyunu, Diyarbakır'da oynanan "Kurt Kuzu" oyunu gibi daha pek çok oyun örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak;

1- Bu çalışmamızda, bazı illerimizde Dramatik Seyirlik Oyunlar konusunda araştırma yapıldığına dair kaynak bulamadık. Adapazarı, Antalya, Bitlis, Batman, Bolu, Hakkari, İstanbul, Kocaeli, Kütahya, Mardin, Siirt, Şırnak hiç kaynak bulamadığımız illerimiz. Yeterli araştırma yapılamayan illerimizin sayısı da oldukça çok.

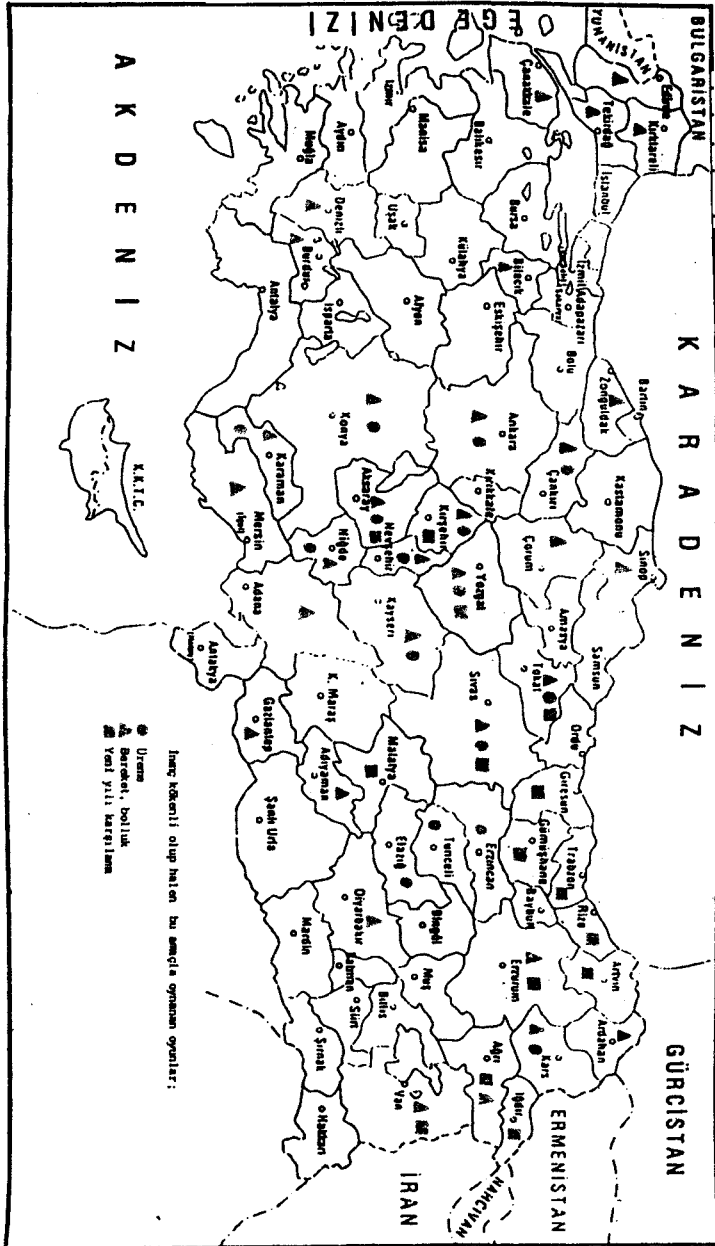
2- Dramatik Köy Seyirlik oyunları sosyal, ekonomik yaşamdaki ve teknolojideki gelişmeler nedeniyle çok çabuk yok olmaktadır. İnanç ürünü olarak yapılan uygulamaların büyük çoğunluğu artık yapılmamaktadır. Düğünlerde eğlenmek için dışarıda ve oda içinde oynanan oyunların hemen hepsi unutulmuş durumdadır. Çünkü insanların boş zamanlarını eğlenerek geçirebileceği başka alternatifler oluşmuştur. Burada örneklediğimiz oyunların % 70-80'ine yakınının en son yirmi yirmibeş yıl önce oynandığı edindiğimiz bilgilerden ortaya çıkmaktadır.

3- Dramatik Köy Seyirlik Oyunlarının tam anlamıyla araştırılarak atlasının çı-

kartılması ülkemizin kültür zenginliği hakkında geniş bilgi verecektir. Bir oyundan o yöre halkının; a) gelenek göreneklerini b) inanç öğelerini c) müzik özelliklerini ç) giyim kuşamlarını d) eğlence anlayışlarını e) sanatsal yaratıcılıklarını f) gözlem ve inceleme yeteneklerini rahatlıkla çıkartabiliriz.

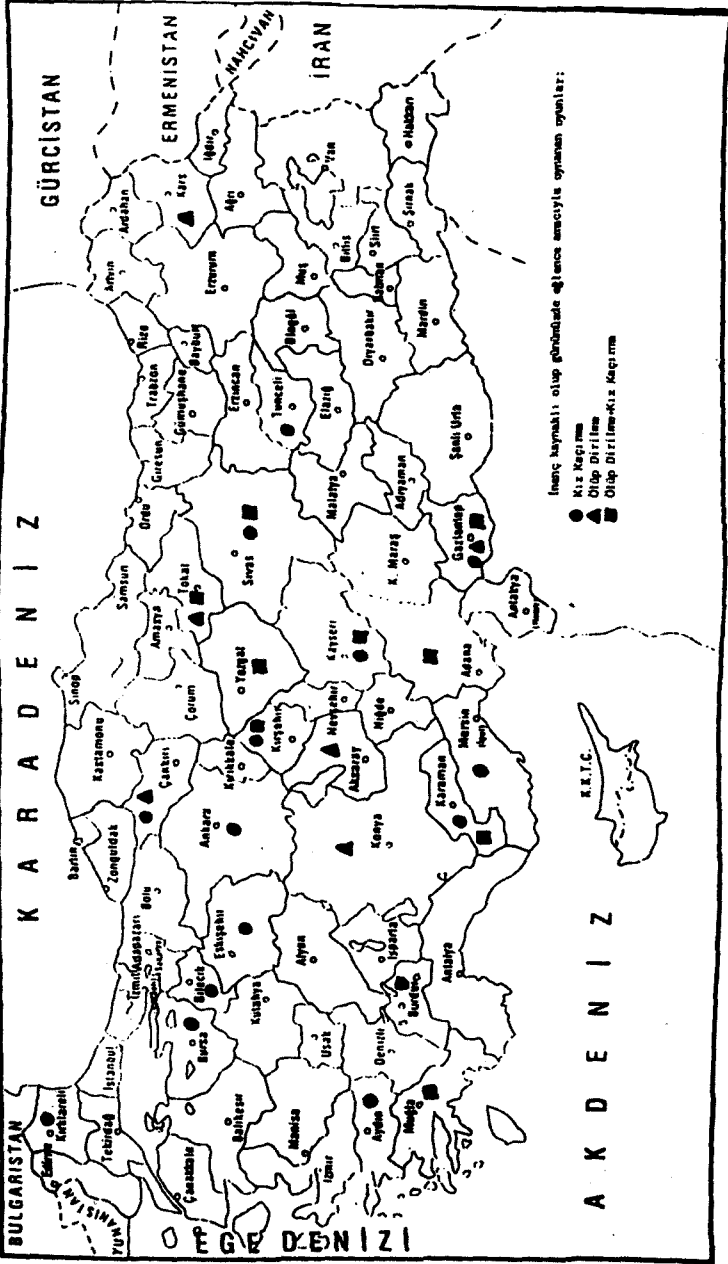
Bu nedenlerden dolayı, bir deneme olarak başlattığımız bu çalışmanın, dramatik köy seyirlik oyunlarının unutulmak üzere oluşu dikkate alınarak zaman geçirilmeden daha geniş çapta geliştirilmesi yararlı olacaktır.

TÜRKİYE HARİTASI

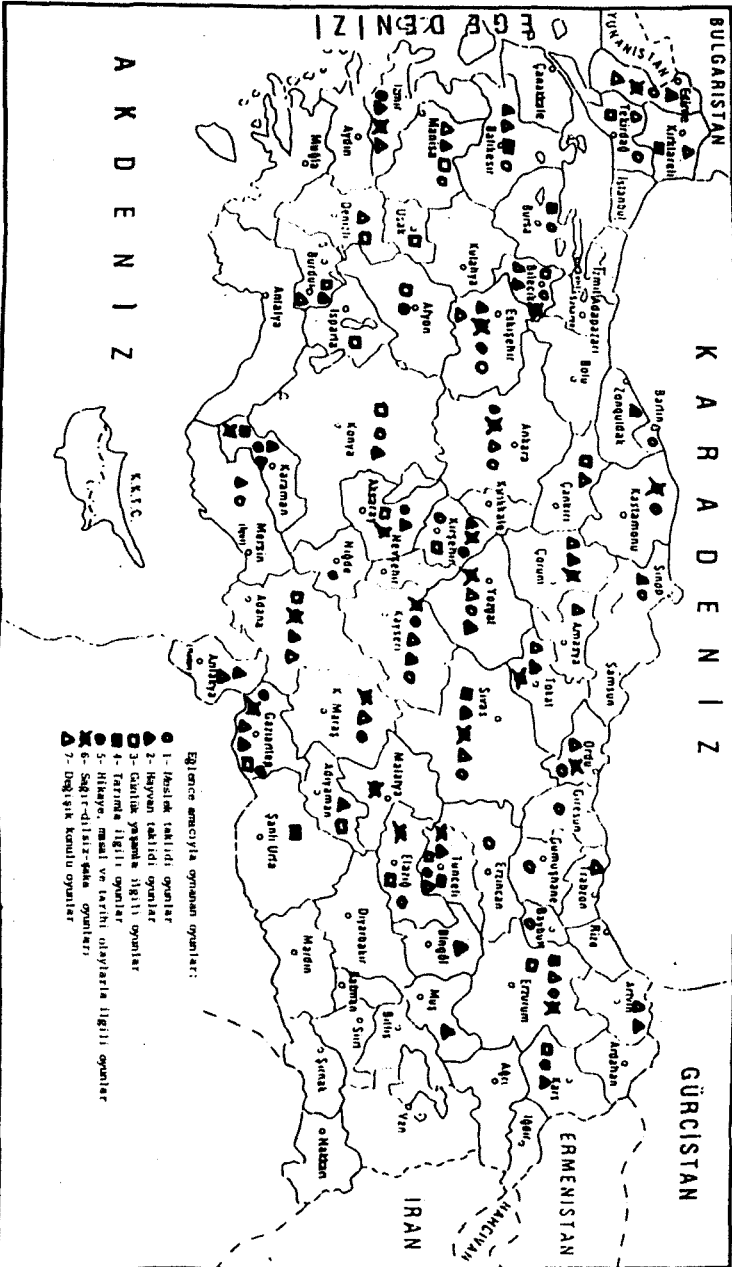

Türkiye'deki Dramatik Köy Seyirlik Oyunları...

TÜRKİYE HARİTASI

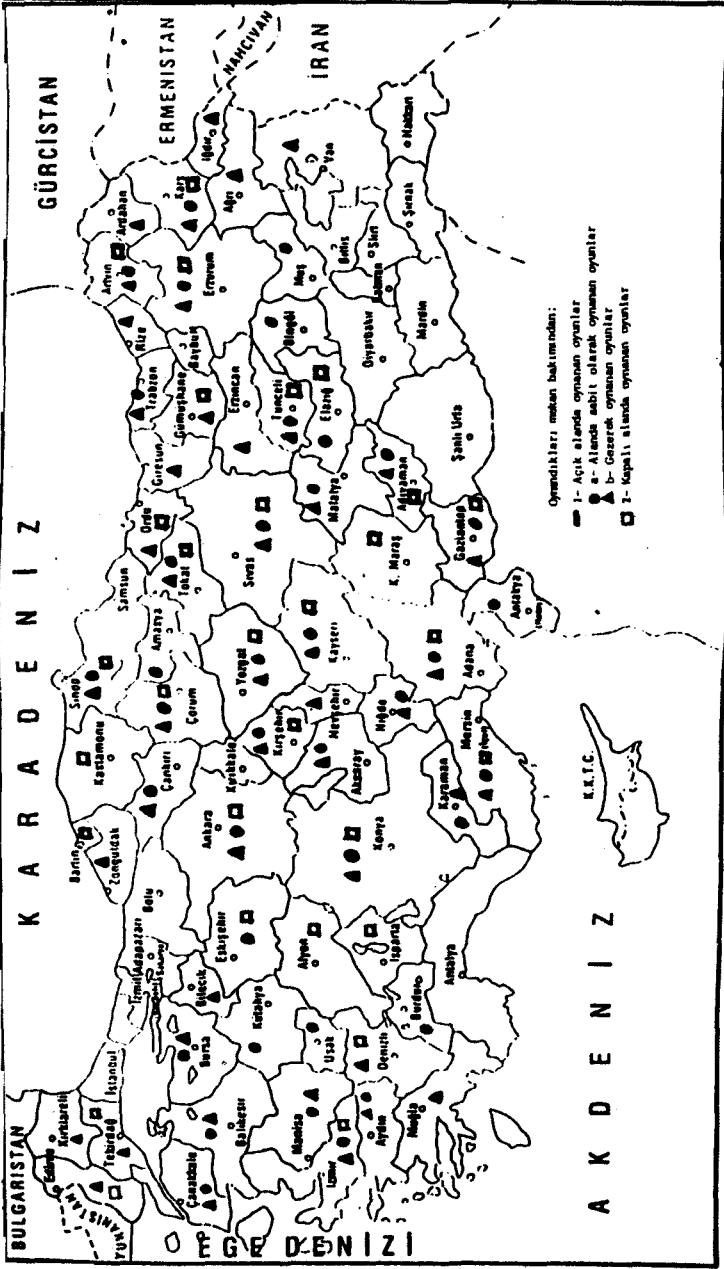
TÜRKİYE HARİTASI

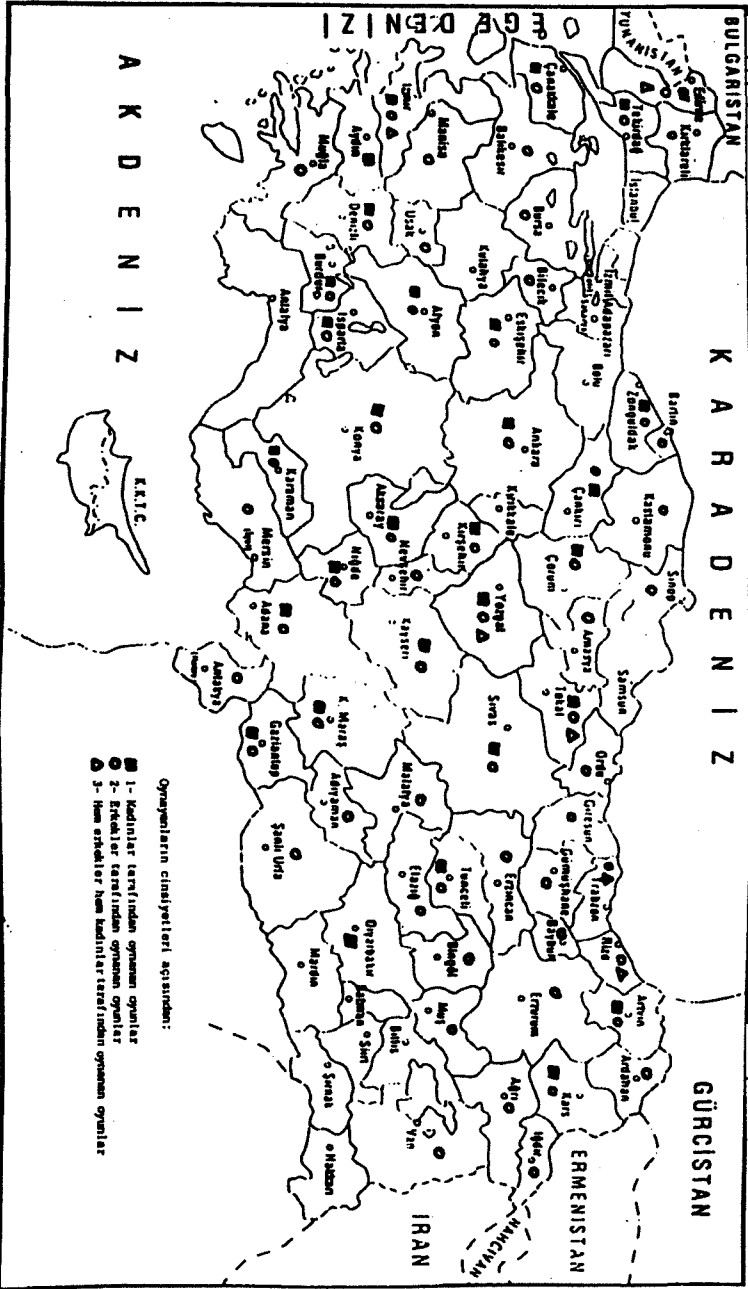
Türkiye'deki Dramatik Köy Seyirlik Oyunları...

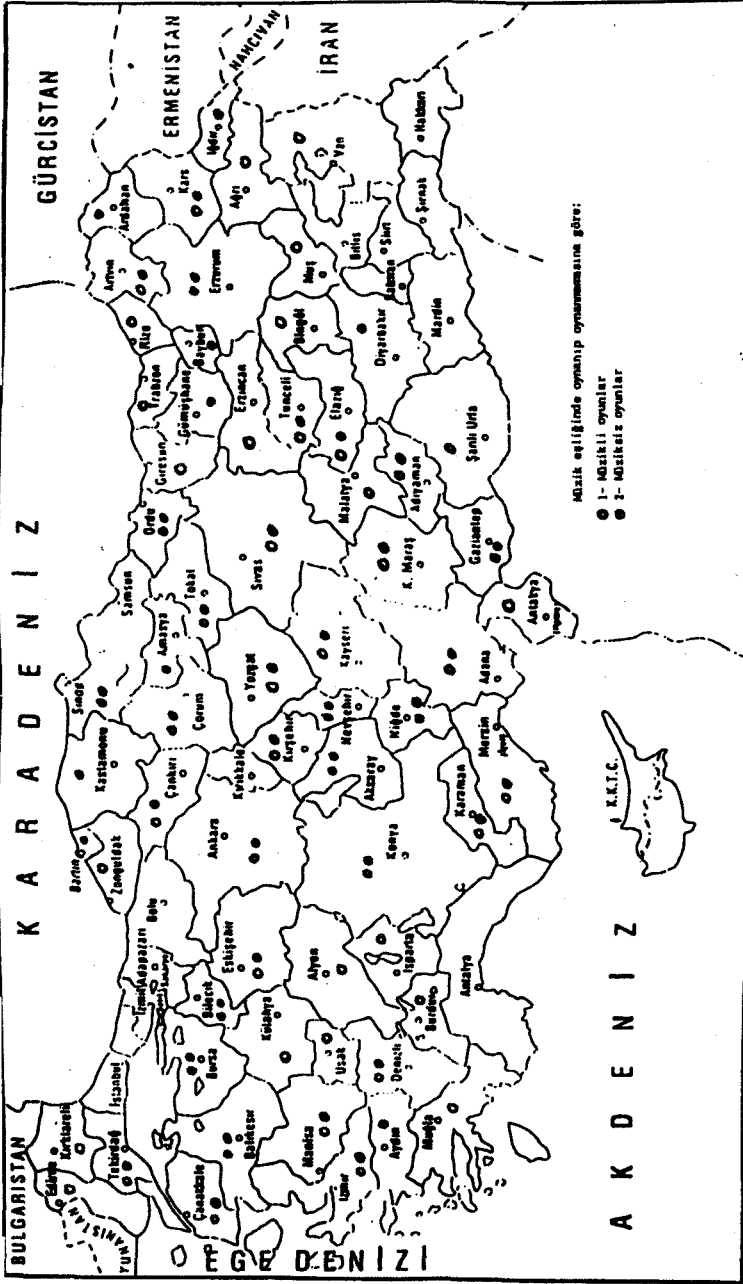
TÜRKİYE HARİTASI

TÜRKİYE HARİTASI

TURKIYE HARITASI

KAYNAKLAR

A-KİTAPLAR

- AND, Metin; Dianisos ve Anadolu Köylüsü, İstanbul 1962, Elif Yayınları 77s.
AND, Metin; Geleneksel Türk Tiyatrosu, İstanbul 1985, Anka Ofset A.Ş., 576 s.
AND, Metin; Oyun ve Büğü, İstanbul 1974, Baha Matbaası, 332 s.
ARTUN, Yrd. Doç. Dr. Erman; Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları, Ankara 1993, Yeni Çağrı Matbaası, 142 s.
ELÇİN, Şükri; Anadolu Köy Ortaoyunları, Ankara 1927, Ayyıldız Matbaası, 111 s.
KARADAĞ, Nurhan; Köy Seyirlik Oyunları, İş Bankası Yayınları, 180 s.
KAZMAZ, Süleyman; Köy Tiyatrosu, Ankara 1950, Ulus Basımevi, 118 s.
KOŞAY, Hamit; Ankara Budum Bilgisi, Ankara 1935, Ulus Basımevi, 286 s.
TECER, Ahmet Kutsi; Köylü Temsilleri, Ankara 1940, Çığır Mecmuası Neşriyatı, 30 s.

MAKALELER

- AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine I, TFA 10 (199) Şubat 1966, S. 3995-3996
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine II, TFA 10 (199) Şubat 1966, s.9997
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine II, TFA 11 (220) Kasım 1967, s. 4577-4578
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine IV, TFA 11 (229) Ağustos 1968, s.5022-5024
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları V, TFA 11 (231), Ekim 1968, s.5098-5099
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine VI, TFA 12 (237) Nisan 1969, s.5268-5270
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları VII, 12 (250) Mayıs 1970, s.5613-5614
AND, Metin; Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine VIII, TFA 14 (273), Nisan 1972, s.6271-6272
AKIN, Kemal; Ermenek'te Saya, TFA 3 (66), Ocak 1954, s.1050
ARTUN, Erman; Tekirdağ'da Kadınların Kendi Aralarında Nişanda ve Yöresel Toplantılarda Oynadıkları Oyunlar ve Adetler, Türk Folkloru Araştırmaları 1982, Ankara 1983, G.Ü. Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, s.47-74.
ARTUN, Erman; Tekirdağ Seyirlik Köy Oyunlarından Köpek Satma ve Arap, Türk Folkloru 6 (63), Ekim 1984, s.19-21
AŞKUN, Vehbi Cem; Komşu Bacı, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, III. Cilt, Ankara 1977, A.Ü. Basımevi, s.101-106

- ATAMAN, Sadi Yaver; Gode-Gode ve Albayrak, HBH (38), 15 Temmuz 1934, s.27-29
- AYDINOĞLU, Gülali; Süpürge Benzetme, TFA 11 (229), Ağustos 1968, s.5037
- AYDINOĞLU, Gülali; Posaf'ta Yılbaşı Adetleri, TFA 12 (235), Şubat 1969, s.5192
- BAŞOL, Bekir; Boyabat'ta Yağmur Duası, Türk Folkloru 2 (24), Temmuz 1981, s.18-19
- BEŞE- Enver Mehmed; Safranbolu'da ve Köylerinde Aile, HBH (46) Mart 1935, s.233-239
- BEŞE, Enver Mehmed; Gode Gode, HBH (48) Mayıs 1935, s.287-288
- CENGİZ, Haydar; Iğın'da Saya, TFA 9 (182), Eylül 1964, s.3513-3514
- ÇAKIR, Ahmet; Türk Halk Oyunlarında Hayvan Motifleri Üzerine Bir Atlas Denemesi, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ankara 1987, Başbakanlık Basımevi, s.75-85
- ÇETE, Burhanettin; Mersin'in Tepe Köyünde Dodu, TFA 3 (67), Şubat 1955, s.1068
- ÇOKAL, Mehmet; Yılbaşı Karşılması, TFA 6 (127), Şubat 1960, s.2079
- DEMİRCİ, Musa; Sivas Çerdiğin ve Çevre Köylerinde Saya, Sivas Folkloru 1 (2), Mart 1973, s.10-11
- DUMLUCA, Halil; Oyun Çıkarma, Sivas Folkloru 1 (5), Haziran 1973, s.15-22
- ELÇİN, Şükrü; Anadolu Köy Orta Oyunları; Tüccar Oyunu, TFA 7 (147), Ekim 1961, 2528-2530
- ELÇİN, Şükrü; Anadolu Köy Orta Oyunları; Hayvanları Taklit Edici Oyunlar, TFA 7 (155), Haziran 1962, s.2747-2748
- ELÇİN, Şükrü; Şeytan Çık Oyunu, TFA 6 (144), Temmuz 1961, s.2449-2451
- ELÇİN, Doç. Dr. Şükrü; Çomçalı Gelin, TFA 11 (225), Nisan 1968, s.4718
- ELÇİN, Doç. Dr. Şükrü; Akçaabat Köy Orta Oyunları, TFA 12 (242), Eylül 1969, s.5405-5406
- ELÇİN, Prof. Dr. Şükrü; İsbaha Oyunu, TFA 13 (257), Aralık 1970, s.5810-5811
- ELÇİN, Prof. Dr. Şükrü; Kozan'da Hayvanları Taklit Oyunları, TFA 13 (264), Temmuz 1971, s.6062-6027
- ERDEM, Hasan Hüseyin; Amıcalar'da Kasım Devesi, Türk Folkloru 7 (78), Ocak 1986, s.11-15
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki; Bir Halkoyunu Kuçkura, TFA 3 (53), Aralık 1953, s.845-646
- GÜL, Yusuf; Şavak'ta Köy Ortaoyunları, TFA, 16 (317), Aralık 1975, s.7520
- KAYA, Vahap; Van'da Köse Oyunu, TFA 12 (246), Ocak 1970 s.5011
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin; Koyuncu Türklerde Saya Şenliği ve Kars'ta derlenen Saya Türküleri I, TFA 5 (115), Şubat 1959, s.1847-1850
- KOÇ, Mustafa; Bolayır'da Bahtiyar Oyunu, TFA 5 (101), Aralık 1957, s. 1608-1609
- KOÇ, Mustafa; Glein Kaynana Oyunu, TFA 3 (55), Şubat 1954, s.868
- KÖSE, Mürsel; Kervan Oyunu, TFA 9 (181), Ağustos 1964, s.3479-3482

- KÖSE, Mürsel; Godu Godu (Kepçe Gelin), TFA 9 (187), Şubat 1965, s.3650–3653
- OĞUZER, Seyda; Çumra'nın Fethiye Köyünde "Kaynanam Cadı" Oyunu, TFA 14 (285), Nisan 1973, s.6621
- ÖZDEMİR, Halit; Artvin Köylerinde Toplu Eğlencelerden Harfana, Türk Folkloru 7 (78), Ocak 1986, s.31
- ÖZEN, Halil Sami; Divriği'nin Yağbasan Köyünde Koç Katımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri, Sivas Folkloru 7 (75), Nisan 1979, s.3–4
- ÖZHAN, Mevlüt; Çocuk Oyunlarında Dramatik Unsurlar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, III. Cilt, Ankara 1987, Başbakanlık Basımevi, s.213–223
- ÖZHAN, Mevlüt; Seyirlik Oyunlarda Ak–Kara Çatışması, Türk Folkloru Araştırmaları 1985/1, Ankara 1985, G.Ü. Basım Yayın Yüksekokulu Basımevi, s.71–80
- ÖZHAN, Mevlüt; Adıyaman'da İki Deve Oyunu, Türk Folkloru 6 (72), Temmuz 85, s.17–18
- ÖZHAN, Mevlüt; Balıkesir'de Deve ve Çift Sürme Oyunu, Türk Folklorundan Derlemeler 1987, Ankara 1987, Öztekin Matbaacılık, s.155–176
- ÖZHAN, Mevlüt; Kırşehir İli Kızılca Köyünde Oynanan Dramatik Köy Seyirlik Oyunlarından Örnekler, Türk Folklorundan Derlemeler 1986/1, Ankara 1986, A.Ü. Basımevi, s.239–246
- ÖZHAN, Mevlüt; Kadınlar arasında Oynanan Dramatik Seyirlik Oyunlarda İşlenen Konular, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ankara 1992, Ofset Repromat Matbaası, s.187–197
- YALGIN, Ali Rıza; Davarda Saya Kutluğu Bayramı, Kırkım ve Dişle İğdişçilik, TFA 1 (2), Eylül 1949, s.23–26
- YAMAN, M. Suphi; Çocuk Oyunlarında Çiğdem Şenliği, Türk Folkloru 2 (14), Eylül 1980, s.11
- YILDIRIM, Sait; Karacabey'in Yenice Köyünde "Arazi" oyunu, TFA 12 (244) Kasım 1969, s.5461–5462

HAGEM ARŞİVİ

Yazılı Belgeler:

- YB 1967 0002, 0032, 0043
- YB 1968 0048, 0089
- YB 1969 0017
- YB 1972 0013
- YB 1973 0110, 0111
- YB 1974 0026
- YB 1983 0024
- YB 1986 0013

YB 1988 0048

YB 1989 0049

Makara Bant

B 1984 0164, 0165, 0166, 0167

B 1986 0143

B 1987 0076

B 1988 0048, 0050

B 1991 0208

B 1992 0334, 0335, 0494, 0495

B 1993 1005, 0110, 0111

B 1994 0043, 0046, 0047, 0275, 0284, 0322, 0337, 0339, 0340, 0341, 0345

Belgesel Video Bant

BVB 1987 008, 0013, 0014, 0015, 0016

BVB 1988 0016, 0017, 0018, 0019, 0021, 0023

BVB 1990 0107, 0123

BVB 1991 0019

BVB 1992 0008, 0037, 0039, 0040, 0041, 0042, 0043, 0045, 0046, 0047, 0048, 0050, 0051, 0087, 0187

BVB 1994 0003, 0036, 0039, 0057, 0060, 0061, 0065

BVB 1995 0023, 0026, 0032, 0033

BVB 1996 0007, 0008, 0009, 0010